

2. **Գեղամյան Վ. Ղ.** Հոգեբանական պատրաստության յուրահատկությունները քննարկարարական հոգ. գիտ. թեկնածուի ատենախոսություն 2016թ. 133 էջ
3. **Аболин Л. М.** Эмоциональная устойчивость и пути ее повышения //Вопросы психологии. 1989.-№ 4. с. 141-149.
4. **Мерлин В. С.** Очерк интегрального исследования индивидуальности. М. 1986. - 256 с.
5. **Рубинштейн Л. С.** Основы общей психологии -М., 1989.- 308с.
6. **Стамбулова Н. Б.** Психология спортивной карьеры, СПб. 1999. 368 с.
7. **Степанян А. Г.** Сравнительный анализ личностных качеств спортсмена в специфических условиях деятельности Дисс. кандид. псих. Наук.- Ереван, 2006.

ТИГРАН КАЙФАДЖЯН

Государственный Институт физической культуры и спорта Армении, кафедра педагогики и психологии спорта им. А. Лалаяна, соискатель

ВЗАИМОСВЯЗЬ ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СПОРТСМЕНА И ЭФФЕКТИВНОСТИ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматриваются результаты исследований, которые указывают на то, что ни один из тренировочных методов не будет эффективным и не даст желаемых результатов, если не учтены индивидуальные психологические особенности личности спортсмена. Деятельность спортсмена протекает в экстремальных, сложных условиях, способствующих выявлению предельных возможностей человеческого организма. В этих условиях возрастает зависимость эффективности деятельности человека от индивидуальных свойств его нервной системы и темперамента.

TIGRAN KAIFAJYAN

Armenian State Institute of Physical Culture and Sport
Sport Pedagogy and Psychology after A. A. Lalayan, Applicant

INTERRELATION OF INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE SPORTSMAN AND EFFICIENCY OF SPORTS ACTIVITY

A list of analyses of the study results are presented in the article, which show, that training methods cannot be efficient and will not give desired results if the individual personal peculiarities of the sportsman are not taken into account. The activities of a sportsman are taking place in extreme, hard conditions, which contribute to the identification of the extreme capabilities of the human organism. In these conditions, the dependence of the efficiency of human activities on the individual properties of the nervous system and temperament rises.

Ժողովարարական ԵՄԱՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՍ, Գիտակրթական միջազգային կենտրոն,
Հոգեբանության ամբիոնի ասպիրանտ

ԱՆՁԻ ԿԱՐԾՐԱՏԻՊԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի ֆինանսավորվող 16A-5a08 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում

Հոդվածում ներկայացված է սոցիալական կարծրատիպերի և դիրքորոշումների ուսումնասիրության փորձարարական տվյալներ: Մասնավորապես ուսումնասիրվել է սոցիալական կարծրատիպերի և դիրքորոշումների փոխկապակցվածությունը: Սոցիալական կարծրատիպերի և դիրքորոշումների հիմնախնդիրները ներկայացվել են փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի, հոգեբանության շրջանակներում:

Հանգուցային բառեր՝ սոցիալական կարծրատիպ, սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումներ, ընկալում, հոգեբանական ազդեցություն:

20-րդ դարի ավարտը և 21-րդ դարի սկիզբը բնութագրվում է մարդկության մուտքով տեղեկատվական դարաշրջան: Փորձելով խուսափել տեղեկատվական քառսից, մարդկությունը նախընտրում է վերամշակել և փոխանցել սոցիալական տեղեկատվությունը դյուրացված՝ մասնավորապես սոցիալական կարծրատիպերի տեսքով, քանզի սոցիալական կարծրատիպերը անհատական և մասսայական գիտակցության կարևոր մասն են:

Կարծրատիպային մտածելակերպի և վարքի հիմնադրույթի հիմնադիրը ամերիկացի գիտնական, սոցիոլոգ, լրագրող ***Ուոլտեր Լիպմանն (Walter Lippman)*** է: Համաձայն Ու. Լիպմանի «Հասարակական կարծիք» (1922թ.) աշխատության, կարծրատիպերը կարգավորված, համակարգված, դետերմինացված «պատկերներ» են մարդու գիտակցության մեջ, որոնք բարդ սոցիալական օբյեկտների ընկալման հարցում խնայում են մարդկանց ջանքերը, պաշտպանելով նրանց արժեքները, դիրքերը և իրավունքները [3, 95-114]:

Յուրաքանչյուր անհատ իր կյանքի ընթացքում բազմաթիվ կարծրատիպային պատկերացումներ է ձեռք բերում այլ խմբերի և էթնոսների մասին: Հիմնական ուղիները հետևյալն են. 1. սեփական կենսափորձը, 2. ավագ սերնդի ստերեոտիպերի փոխանցումը հաջորդ սերնդին, 3. քարոզչությունը (պրոպագանդան), 4. գրականությունը՝ պատմական, գեղարվեստական և այլն: Մենք ընկալում ու մտապահում ենք ամենատարբեր ստերեոտիպեր մարդկանց, խմբերի և բազմաթիվ երևույթների մասին: Դրանք անցնում են մեր ենթագիտակցության մեջ, ամրապնդվում՝ նման ընկալումները կրկնվում են, և հետագայում կարող են ազդել մեր մտածելակերպի ու վարքի վրա՝ առանց նույնիսկ գիտակցվելու մեր կողմից: Շատ դեպքերում մեզ դրսից և ներսից կառավարում են ստերեոտիպերը, թեև այդ մասին սովորական պայմաններում մենք չգիտենք և չենք գիտակցում [2, 210-211]:

Դիրքորոշում եզրույթը առաջին անգամ կիրառել է գերմանացի հոգեբան ***Լ. Լանգեն (L. Lange, 1888)***, սակայն ընդհանուր հոգեբանության մեջ դիրքորոշում հասկացության մասին տեսությունները հիմնվում են ***Ջ. Ն. Ուինսթեդի*** և նրա դպրոցի բազմաթիվ փորձարարական հետազոտությունների վրա (1956):

Ըստ Ա.Ա. Մուրադյանի դիրքորոշումը պատկանում է անգիտակցականի ոլորտին և գոյություն ունի գաղտնի (լատենտ) ձևով, այն անհրաժեշտաբար ամրագրված չէ, այսինքն կայունությունը նրա հիմնական հատկանիշներից չէ (կան նաև դիֆուզ և դինամիկ դիրքորոշումներ): [1, էջ 102]

Իմի բերելով կարծրատիպերի և դիրքորոշումների վերաբերյալ գործնականում առկա հետազոտությունները, այնուամենայնիվ մեզ հետաքրքրեց կարծրատիպերի և սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների միջև առկա փոխկապակցվածությունը և փոխադասարկվածությունը:

Հետազոտության նպատակն էր ուսումնասիրել սոցիալական կարծրատիպերի կապը սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների հետ: Հետազոտության ժամանակ կիրառել ենք դիտման, գիտափորձի և թեստավորման մեթոդները: Առաջադրված նպատակին հասնելու համար հետազոտության ընթացքում կիրառվել են հետևյալ մեթոդիկաները

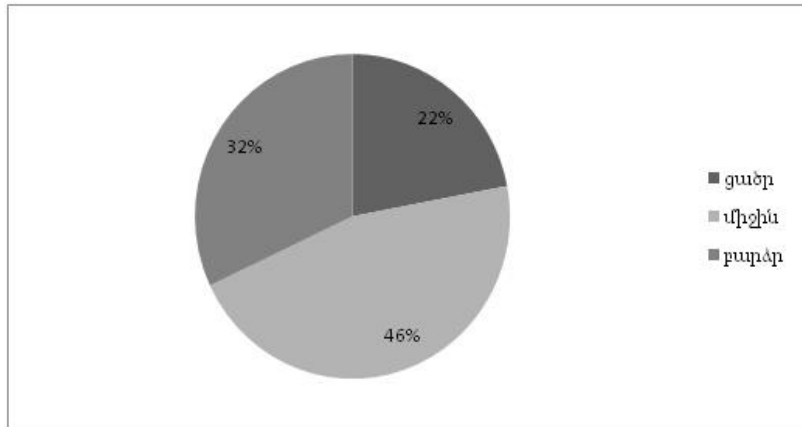
➤ «Կարծրատիպային պատկերացումների արտահայտվածության մակարդակի ուսումնասիրման» հեղինակային հարցարանը,

➤ Օ. Ֆ. Պոտյոմկինայի «անձի սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների ախտորոշում մոտիվացիոն-պահանջմունքային ոլորտում» մեթոդիկան: [4]

Հետազոտություններն իրականացվել են «Ռ և Վ» ՍՊԸ շինանյութի մասնագիտացված խանութների ցանցում, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնում, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի հոգեբանական դիտարանում, ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գիտական գրադարանում և «Այգ» հոգեբանական ծառայությունների կենտրոնում: Հետազոտությանը մասնակցել են 20-60 տարեկան կանայք և տղամարդիկ՝ ընդհանուր թվով 300 անձ, ովքեր ունեին տարբեր մասնագիտություններ:

Արդյունքների մշակում և վերլուծություն: «Կարծրատիպային պատկերացումների արտահայտվածության մակարդակի ուսումնասիրում» հեղինակային հարցարանի միջոցով ուսումնասիրել ենք անձի կարծրատիպայնության մակարդակը: Հետազոտվողներին ներկայացվել են առավել շատ տարածված կարծրատիպերը (մասնագիտական, տարիքային ու սեռադերային) և առաջարկվել է նշել այդ պնդումների հետ նրանց համաձայնության աստիճանը: Յուրաքանչյուր պնդում գնահատվում է 0-5 միավորով, որքան միավորների գումարը շատ է, այնքան կարծրատիպայնության մակարդակը բարձր է: Հարցարանի բովանդակային առանցքը կազմում են 30 պնդումներ: Կարծրատիպերն արտահայտվում են այնպիսի պատկերացումներում, ինչպիսիք են «Կանայք քաղաքականությունից ոչինչ չեն հասկանում», «Դեռահասների մեծամասնությունը ագրեսիվ են», «Բոլոր գործարարները ազահ են ու ժլատ» և այլն:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծության համաձայն հետազոտվողների 22%-ը ունեն կարծրատիպայնության ցածր մակարդակ, 46%-ի մոտ նկատվում է կարծրատիպերի արտահայտվածության միջին, իսկ 32%-ի մոտ՝ բարձր մակարդակ: Հետազոտության տվյալները ներկայացված են գծապատկեր 1-ում:

Գծապատկեր 1. Կարծրատիպային պատկերացումների արտահայտվածության մակարդակի ուսումնասիրման թվային տվյալները (հետազոտվողների ընդհանուր խումբ) [n=300]

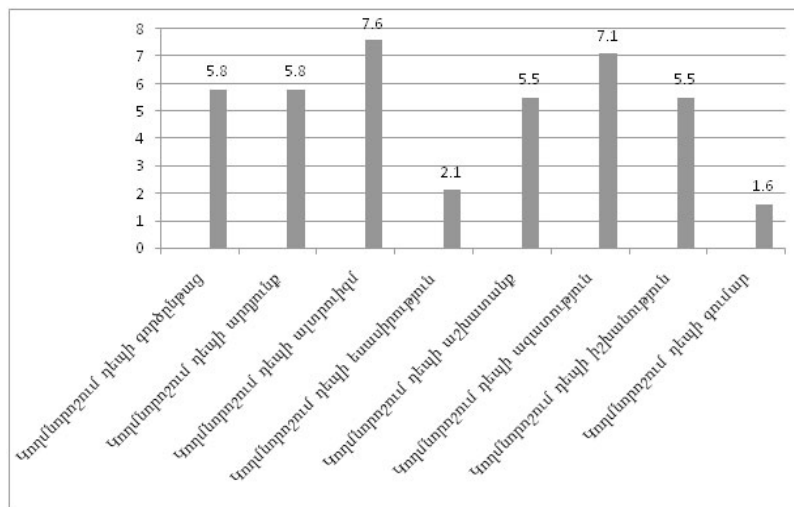
Օ. Ֆ. Պոստոմկինայի «անձի սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների ախտորոշում մոտիվացիոն-պահանջմունքային ոլորտում» մեթոդիկան բաղկացած է 80 հարցերից: Առաջին մասը (40 հարց) ցույց է տալիս, թե ինչն է կյանքում կարևոր՝ ալտրոիզմ կամ էսասիիություն, գործընթաց կամ արդյունք: Երկրորդ մասը (40 հարց) ուղղված է գնահատելու ազատության կամ իշխանության, աշխատանքի կամ գումարի կարևորությունը: Մեթոդիկայի նպատակն է կատարել սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների արտահայտվածության մակարդակի ուսումնասիրում: Տեսակներից յուրաքանչյուրի գերակշռումը ցույց է տալիս, թե մարդու համար, որն է ավելի կարևոր: Շատ կարևոր է ոչ միայն այն, թե տվյալ բնորոշումներից որն է գերակշռում, այն նաև նրանցից որն է ամենաքիչը:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը ներկայացվել է միջինացված տվյալներով: Համաձայն ստացված տվյալների դիրքորոշումը դեպի ալտրոիզմ և ազատություն գերակշռում է մյուս 6 դիրքորոշումների նկատմամբ, համապատասխանաբար՝ կողմնորոշում դեպի ալտրոիզմ՝ 7.6 միավոր, կողմնորոշում դեպի ազատություն՝ 7.1: Դիրքորոշումը դեպի ալտրոիզմ բնութագրվում է մարդու մոտիվացիայով դեպի ուրիշները, որի ժամանակ մարդը գործում է ի օգուտ դիմացինի: Այսպիսի դիրքորոշումը համարվում է արժեքավոր, իսկ անձը, ով տիրապետում է, արժանի է հարգանքի: Ազատության դիրքորոշում ունեցող մարդկիկ չեն հանդուրժում ոչ մի սահմանափակում և պատրաստ են շատ բան զոհել հանուն ազատության:

Հակառակ բևեռին անդրադառնալով կարող ենք նշել որ ամենաքիչ միավոր նկատվում է երկու դիրքորոշումների դեպքում, համապատասխանաբար դիրքորոշում դեպի էսասիություն՝ 2.1 միավոր, դիրքորոշում դեպի գումար 1.6 միավոր: Դեպի էսասիություն կողմնորոշում ունեցող մարդկանց հետաքրքրությունները միշտ չէ որ պայմանավորված են նյութական շահով,

պարզապես որոշում կայացնելիս նրանք հաշվի են առնում այն, թե ինչպես հետևանքները կանդրադառնան իրենց վրա անհատապես: Դեպի գումարը դիրքորոշում ունեցող անձանց համար կարևոր արժեք է հանդիսանում նյութական բարեկեցությունը: Երբ նման մարդկանց մոտ գումար չկա, նրանք մտածում են այն մասին, թե ինչպես ձեռք բերեն, իսկ երբ ունեն, ինչպես պահեն և կրկնապատկեն: Այսպիսի դիրքորոշում ունեցող մարդկան համար գումարը ինքն իրենով ունի արժեք, այլ ոչ թե պարզապես ինչ-որ բան ձեռք բերելու համար է:

Մյուս չորս դիրքորոշումների դեպքում միավորները գրեթե հավասար են, համապատասխանաբար կողմնորոշում դեպի գործընթաց և արդյունք՝ 5.8 միավոր, և կողմնորոշում դեպի աշխատանք և իշխանություն՝ 5.5 միավոր: Հետազոտության տվյալները ներկայացված են գծապատկեր 2-ում:

Գծապատկեր 2. «Անձի սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների ախտորոշում մոտիվացիոն-պահանջմունքային ոլորտում» ուսումնասիրման թվային տվյալները (հետազոտվողների ընդհանուր խումբ) [n=300]

Երկու մեթոդիկաների վերլուծության տվյալները համադրելով կարող ենք ներկայացնել սոցիալական կարծրատիպերի և սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների փոխկապակցվածությունը: Կարծրատիպայնության ցածր (22%) մակարդակ ունեցող անձանց մոտ գերակշռում էր կողմնորոշումը դեպի ալտրոիզմ (7.6) և ազատություն (7.1), կարծրատիպայնության միջին (46%) մակարդակ ունեցող անձանց մոտ դիրքորոշումը ուղղված էր դեպի գործընթաց (5.8), արդյունք (5.8), աշխատանք (5.5) և իշխանություն (5.5), իսկ կարծրատիպայնության բարձր (32%) մակարդակ ունեցող անձանց մոտ դիրքորոշումը ուղղված էր դեպի եսասիրություն (2.1) և գումար (1.6): Ստացված տվյալները ամփոփ ձևով ներկայացված են աղյուսակ 1-ում:

Կարծրատիպայնության մակարդակ	Սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումներ
Ցածր 22%	Դիրքորոշում դեպի ակտրոիզմ՝ 7.6 մ.
	Դիրքորոշում դեպի ազատություն՝ 7.1 մ.
Միջին 46%	Դիրքորոշում դեպի գործընթաց՝ 5.8 մ.
	Դիրքորոշում դեպի արդյունք՝ 5.8 մ.
	Դիրքորոշում դեպի աշխատանք՝ 5.5 մ.
	Դիրքորոշում դեպի իշխանություն՝ 5.5 մ.
Բարձր 32%	Դիրքորոշում դեպի եսասիրություն՝ 2.1 մ.
	Դիրքորոշում դեպի գումար՝ 1.6 մ.

Աղյուսակ 1. Սոցիալական կարծրատիպերի և սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումների փոխկապակցվածության ուսումնասիրման թվային տվյալները (հետազոտվողների ընդհանուր խումբ) (n=300)

Ամփոփելով հետազոտության արդյունքները կարող ենք կատարել հետևյալ եզրակացությունները.

➤ Հետազոտվողների մեծամասնության մոտ նկատվում էր կարծրատիպայնացման միջին մակարդակը (46%), իսկ կարծրատիպայնության բարձր մակարդակը (32%) գերակշռում էր ցածրի (22%) նկատմամբ:

➤ Անձի սոցիալ-հոգեբանական դիրքորոշումները մոտիվացիոն-պահանջմունքային ոլորտում մեթոդիկայի վերլուծության համաձայն դիրքորոշումը դեպի ակտրոիզմ և ազատություն գերակշռում էր մնացած վեց դիրքորոշումների նկատմամբ, իսկ դիրքորոշումը դեպի եսասիրություն և նյութական ձգտումներ ամենաքիչն էր դիտարկվում:

➤ Կարծրատիպայնության ցածր մակարդակ ունեցող մարդիկ դիրքորոշում ունեին դեպի ակտրոիզմ և ազատություն, քանզի այն մարդիկ ովքեր ձգտում են գործել ի օգուտ ուրիշների, հաճախ մոռանալով իրենք իրենց մասին առավել քիչ են առաջնորդվում հասարակության կողմից վերագրվող կարծրատիպերով: Նույնը կարող ենք ասել նաև ազատության մասին, քանի որ կարծրատիպերը սահմանափակում են մարդուն իր գործողություններում և մտածելակերպում, իսկ նման դիրքորոշում ունեցող անձի համար ամենակարևոր արժեքը ազատ լինելն է, և այսպիսի մարդիկ չեն հանդուրժում սահմանափակումներ, քանզի դա նրանց մոտ հանգեցնում է հոգեբանական ճնշվածության, և դա է պատճառը որ նման մարդկանց մոտ կարծրատիպայնության մակարդակը ցածր է: Հակառակ կողմին անդրադառնալով նշենք որ կարծրատիպայնության բարձր մակարդակ ունեցող անձիք դիրքորոշում ունեին դեպի եսասիրություն, ինչպես նաև ձգտում դեպի նյութականը: Նման մարդիկ օժտված են եսասիրական նկրտումներով՝ Նման մարդկանց մոտ պատկերացումները կարծրացած են, նրանք չեն ընդունում այլ կարծիքներ և տեսակետեր: Ամփոփելով կարող ենք ասել, որ պատկերացումների կարծրացած համակարգում, նրանք ցուցաբերում են այլակարծության նկատմամբ ցածր հանդուրժողականություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մուրադյան Ս. Ա., Ստերեոտիպի փիլիսոփայական իմաստը/Խմբ.՝ ակադեմիկոս Գ. Ա. Բրուսյան.-Երևան: Հայաստան, 1985.- 152 էջ:

2. Նալչաջյան Ա., Էթնիկական հոգեբանություն, Երևան, «Զանգակ-97»: 2001թ. 544էջ
3. Липпман У. Общественное мнение /Пер. с англ. Т.В. Барчунова. Под ред. К.А. Левинсон, К.В. Петренко.- М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. — 384 с.
4. Методика диагностики социально-психологических установок личности в мотивационно-потребностной сфере О.Ф. Потемкиной // Практическая психодиагностика: Методики и тесты: Учебное пособие / Ред. и сост. Райгородский Д.Я. – Самара, 2001-641-648.
5. Узнաձե Դ. Н. Психология установки . — СПб.: Питер, 2001.- 416 с.
6. Newstone M. Giles H. Social group and social stereotypes in intergroup communication: a Rev. and model of intergroup communication breakdown//Intergroup communication/Ed. By W.B. Gudykunst. Edward Arnold Limited, 1986. P. 10-26

ЖОЗЕФИНА ЕСАЯН

Национальная Академия наук РА,
Международный научно-образовательный центр, аспирантка кафедры психологии

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ УРОВНЕМ СТЕРЕОТИПНОСТИ ЛИЧНОСТИ И СОЦИАЛЬНЫМИ УСТАНОВКАМИ

Исследование выполнено при финансовой поддержке Государственного комитета по науке МОН РА в рамках научного проекта № «16А-5а08»

В статье представлены экспериментальные данные по изучению социальных стереотипов и установок. В частности, были изучены взаимосвязи между социальными стереотипами и установками. Проблемы социальных стереотипов и установок были представлены в рамках философии, социологии, экономики, психологии.

ZHOZEFINA YESAYAN

International Scientific-Educational Center of NAS RA, Department of Psychology,
PhD student

INTERACTION BETWEEN THE LEVEL OF STEREOTYPITY OF THE PERSON AND SOCIAL ATTITUDES

This work was supported by the RA MES State Committee of Science within the framework of the project № '16A-5a08'.

The article presents experimental data on the study of social stereotypes and attitudes, particularly, the relationship between social stereotypes and attitudes were studied. The problems of social stereotypes and attitudes were presented within the framework of philosophy, sociology, economics and psychology.

ԶԱՐՈՒՀԻ ՇԱՀԻՆՅԱՆ

Խ. Արմավրյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի
հոգեբանության տեսության և պատմության ամբիոնի ասիստենտ,
հոգեբանական գիտությունների թեկնածու

ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ ԱՆՁՆԱՅԻՆ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՈԳԵԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ

Փոփոխվող հասարակության պայմաններում անձնավորության առջև սոցիալ-հոգեբանական ադապտացիայի խնդիր է դրվում: Ակտիվ գործունեու-